

دانشکده طب سنتی

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی

رساله

جهت دریافت درجه دکترای تخصصی Ph.D. طب سنتی

عنوان

**تبیین زکام و نزله در طب سنتی ایران
و بررسی اثربخشی روغن سیاه‌دانه بر رینوسینوزیت مزمن
(زکام و نزله سرد)**

اساتید راهنما

دکتر همایون الهی

دکتر مهدی بشارت

اساتید مشاور

دکتر شادمان نعمتی

مهندس محمد کمالی نژاد

نگارش

دکتر محمدرضا مسرور چهر

چکیده فارسی

مقدمه: زکام و نزله دو بیماری از بیماری‌های بینی هستند که به دلیل اهمیت آن در طب سنتی ایران بخصوص از نزله به ام‌الامراض تعبیر شده است. این بیماری به دو گروه زکام و نزله گرم و زکام و نزله سرد تقسیم می‌گردند. رینوسینوزیت مزمن یکی از شایع‌ترین بیماری‌های مزمن است که تأثیر زیادی بر سلامت عمومی، کیفیت زندگی و هزینه‌های درمانی دارد. در طب سنتی ایران یکی از داروهای بکار برده شده در درمان زکام و نزله سرد سیاه‌دانه است که به روش‌های مختلف مورد استفاده قرار گرفته است. در سالیان اخیر تحقیقات گسترده‌ای بر روی خواص سیاه‌دانه انجام پذیرفته است که نشان‌دهنده اثرات ضدالتهابی، آنالژژیک، آنتی‌باکتریال، ضد قارچی، ضد احتقانی و آنتی‌هیستامینی در ترکیبات موجود در سیاه‌دانه است. این رساله از دو بخش تشکیل شده است. به دلیل وجود پراکندگی موجود در آثار حکما از نظر تعریف، اسباب، علائم و بیماری‌های ناشی از آن، بخش اول این تحقیق به تبیین زکام و نزله از دیدگاه طب سنتی ایران می‌پردازد و بخش دوم آن در یک کار آزمایشی بالینی تصادفی شده دوسوکور به بررسی اثربخشی روغن سیاه‌دانه بر رینوسینوزیت مزمن اختصاص داده شده است.

روش کار: بخش اول به روش تحقیق کیفی انجام شد. با مراجعه به ۲۳ کتاب مرجع طب سنتی به تبیین تعریف، اسباب، علائم، بیماری‌های همراه زکام و نزله و رابطه این بیماری با بیماری‌های طب رایج پرداخته شد. در بخش دوم، این کار آزمایشی بالینی بر روی ۵۳ بیمار مبتلا به رینوسینوزیت مزمن در دو بیمارستان فیروزگر و امیرالمؤمنین انجام پذیرفت. بیماران به روش Random Balanced Block به دو گروه مساوی دارو و دارونما تقسیم شدند و موردسنجش قرار گرفتند. ابزار سنجش پرسشنامه استاندارد SNOT-22 و علائم ماژور و مینور رینوسینوزیت بود. بیماران به مدت سه هفته از دارو به صورت قطره داخل بینی استفاده نمودند. سنجش در روزهای صفر و ۲۸ یعنی یک هفته پس از اتمام دارو انجام پذیرفت. میانگین امتیاز به دست آمده از SNOT-22 در دو گروه دارو و دارونما و فراوانی علائم ماژور و مینور موردسنجش آزمون‌های آماری قرار گرفت.

نتایج: علائم زکام و نزله گرم با رینیت آلرژیک و رینوسینوزیت مزمن با زکام و نزله سرد در طب سنتی مطابقت دارد. تعداد دو بیمار در گروه دارو به دلیل سردرد و یک بیمار در گروه پلاسبو به دلیل استفاده از سایر داروها از مطالعه خارج شدند. نتایج به دست آمده نشان داد که کاهش میانگین امتیاز SNOT-22 در روز ۲۸ در گروه دارو 10 ± 16 - و در گروه پلاسبو 14 ± 6 - امتیاز بود که از نظر آماری معنی‌دار بود ($P=0/001$)؛ و در مقایسه فراوانی علائم ماژور و مینور رینوسینوزیت، ۴ علامت ماژور: احساس درد یا فشار در صورت ($P=0/011$)، احساس احتقان یا پری در

صورت (P=۰/۰۲۸)، گرفتگی یا انسداد بینی (P=۰/۰۲۵)، وجود ترشح یا چرک در بینی (P=۰/۰۳۲) و یک علامت مینور: بوی بددهان (P=۰/۰۲۸) در گروه دارو از نظر آماری معنی دار شد.

نتیجه گیری: علائم بیماری زکام و نزله گرم معادل رینیت آلرژیک و علائم بیماری زکام و نزله سرد معادل رینوسینوزیت است و به نظر می رسد روغن سیاه دانه در بهبود کیفیت زندگی و برخی علائم ماژور و مینور بیماران مبتلابه رینوسینوزیت مزمن تأثیر مثبت داشته باشد.

کلیدواژه ها: رینوسینوزیت مزمن، سینوزیت، سیاه دانه، زکام، نزله

Abstract

Background: Zokam and Nazleh are two of nasal diseases and are so important that in Iranian Traditional Medicine, especially Nazleh is called “Ommol-amraz” that means “Mother of Diseases”. Each of these two diseases divides into two warm and cold groups. Chronic rhinosinusitis (CRS) is one of the most common chronic diseases with significant impact on general health, quality of life and medical costs. *Nigella sativa* is one of the medicines has been used in the treatment of Zokam and Nazleh in different ways. In recent years, extensive researches have done on *Nigella sativa* constituents and they revealed anti-inflammation, analgesic, antibacterial, antifungal, decongestant and antihistaminic characteristics. This study is included of two parts. As a result of dispersion and discrepancy in definition, causes, symptoms, signs and ensuing diseases among traditional physicians’ manuscripts; in the first part of this research we clarify and determined Zokam and Nazleh from Iranian Traditional Medicine’s point of view and in the second part in a randomized double blind clinical trial we evaluate the efficacy of *Nigella sativa* oil on chronic rhinosinusitis.

Methods: The first part of this research is a qualitative study. Referring to Traditional references we clarify and determined the definition, causes, symptoms, signs, ensuing diseases and relations between Zokam and Nazleh and current medicine diseases. In the second part of this research, the clinical trial, 53 CRS patients have been recruited from Firoozgar and Amiralmomenin hospitals. These patients randomized and divided into two groups (drug and placebo) by Random Balanced Block method. The evaluating tool was SNOT-22 questionnaire and major and minor symptoms and signs of rhinosinusitis. Patients applied *Nigella sativa* oil as intranasal drop for three weeks. Evaluation was done in day 0, and a week after applying the oil, in day 28. Mean of SNOT-22 and the frequency of major and minor symptoms and signs of rhinosinusitis have been statistically analyzed.

Results: Symptoms and signs of warm Zokam and Nazleh conform to Allergic rhinitis and CRS conform to cold Zokam and Nazleh. Two patients in drug group because of headache, and one patient in placebo group as a result of using other drugs, have been dropped from study. Mean decrease in SNOT-22 score in drug group was -16 ± 10 and in placebo group was -6 ± 14 , that is statistically significant ($p=0.001$) and 4 major symptoms of rhinosinusitis: Facial pain/ Pressure ($P=0.011$), Facial congestion/fullness ($P=0.028$), Nasal obstruction/blockage ($P=0.025$), Nasal

discharge/ purulence/discolored posterior drainage (P=0.028) and 1 minor symptom of rhinosinusitis: Halitosis (P=0.028) were statistically significant in drug group.

CONCLUSIONS: symptoms and signs of warm Zokam and Nazleh equivalents to allergic rhinitis and cold Zokam and Nazleh equivalents to rhinosinusitis. *Nigella sativa* oil appears to have positive effect on quality of life and some major and minor symptoms of CRS patients.

Keywords: chronic rhinosinusitis, sinusitis, *Nigella sativa*, Zokam, Nazleh